

با همسایگان چگونه رفتار کنیم؟

فرج‌الله فرج‌اللهی

منبع: ماهنامه مکتب اسلام ۱۳۸۴ شماره ۴

همسایه خوب بودن و رفتار خوب داشتن با همسایه، مایه افزایش روزی است. (امام صادق علیه‌السلام)

ارزش داشتن همسایه خوب و بی‌آزار بر کسی پوشیده نبوده و نمی‌توان آن را انکار کرد چرا که از یک طرف بنای آفرینش انسان بر اساس زندگی جمعی از سوی پروردگار عالم نهاده شده است که انسانها بدون استثناء، از مدد و یاری یکدیگر هیچ‌وقت بی‌نیاز نبوده و بدون همکاری ممنوعان خود ادامه زندگی برایشان میسر نیست. و از طرف دیگر لازمه زندگی جمعی در کنار هم بودن است. لذا جامعه‌ای که از افراد انسانها تشکیل می‌شود، باید در کنار هم باشند تا بر مشکلات زندگی پیروز شوند و معنی در کنار هم بودن همان همسایگی است که از همسایه‌های دور و نزدیک تشکیل می‌گردد.

در زندگی اجتماعی، همسایه مهم‌تر از فامیل انسان است، چرا که ممکن است فامیل و بستگان در کنار انسان نباشند ولی همسایه (چنانکه از لفظ آن پیداست)، همیشه در کنار انسان و در سایه یکدیگر ادامه حیات داده و در غم و شادی همدیگر شریک هستند و لحظه‌لحظه شب و روز، امکان دسترسی به همسایه وجود دارد و این چیزی است که همگی آن را لمس کرده‌ایم.

احترام همسایه از دیدگاه قرآن

آفریننده بی‌همتا و یگانه خالق هستی که خود؛ انسان را یک موجود جمعی آفرید، پس از سفارش انسانها به توحید و یگانگی خود و احترام به والدین و فامیل و ایتم و مساکین و فقراء، در مورد همسایه می‌فرماید:

«... همچنین به همسایه‌های دور و نزدیک نیکی کرده و احترام نمایید...» (۱).

گرچه در معنی «قُربی» و «جُنُب» اقوال مفسران مختلف است، ولی به گفته مرحوم علامه طباطبائی(ره)، منظور از «والجار ذی‌القربی»، همسایه‌های نزدیک؛ و از «جار‌الجنب»، همسایه‌های دور می‌باشد، چرا که خداوند متعال صراحتاً هر دو را بیان کرده است.

همسایگان از دیدگاه احادیث

همسایگان باید از حال و روز همدیگر باخبر باشند و بدانند آیا همسایه آنها چه مشکلی دارد، آیا می‌تواند به آسانی امرار معاش نماید و یا مشکل خاص دیگری دارد که ممکن است به دست همسایه حل شود؟ انسان باید توجه داشته باشد که ممکن است همسایه‌ای شب را گرسنه به صبح برساند، چرا که تنها واجبات از قبیل خمس و زکات و... نیست که انسان در برابر آن خود را موظف بداند، بلکه وظائف دیگری هم دارد که از جمله آنها وظیفه‌ای است که نسبت به همسایه‌ها دارد. در حدیثی می‌خوانیم:

«به پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله عرض کردند یا رسول‌الله آیا در مال و دارائی انسان غیر از زکات حق دیگری هم هست؟ فرمود: بلی، نیکی به فامیل وقتی پشت کند(قطع رحم کند)، نیکی به همسایه مسلمان. پس هرکس شب را با شکم سیر بخوابد درحالی که همسایه مسلمانش گرسنه سر به بالش بگذارد به من ایمان نیاورده است. سپس فرمود: جبرئیل پیوسته مرا نسبت به همسایگان توصیه می‌کرد به‌طوری که گمان بردم برای آنها ارث مقرر خواهد کرد» (۲).

پس همسایه در قبال همسایه مسلمانش پیش خدا مسئول است و اگر برایش ممکن است، باید مشکل همسایه را حل کند و الا خداوند او را پیش از قیامت در دنیا هم مجازات خواهد کرد.

شخصی به نام «کاهلی» می‌گوید: از امام صادق علیه‌السلام شنیدم که فرمود:

چون «بنیامین» فرزند یعقوب، از کنار او رفت، فریاد کشید: خدایا به من رحم نمی‌کنی؟ فرزندانم را بردی و چشمم را گرفتی؟ خدای تبارک و تعالی به او وحی کرد اگر من آنها را میرانده باشم، زنده‌شان می‌کنم تا آنها را به تو برسانم ولی یادت می‌آید آن گوسفندی را که سر بریدی و بریان کردی، خوردی و فلان و فلان در همسایگی تو بودند و روزه داشتند و چیزی از آن به آنها ندادی؟» (۳).

از این حدیث می‌فهمیم بیش از آن که ما فکر می‌کنیم، در قبال همسایه وظیفه داریم.

در اهمیت نیکی و احترام به همسایه همین بس که امیرمؤمنان علی علیه‌السلام در وصیت خود فرمود:

«اللَّهِ فِي جِيرَانِكُمْ فَانْتَهُمْ وَصِيَّتُهُ نَبِيُّكُمْ، مَا زَالَ يُوصِي بِهِمْ حَتَّى ظَنَّنَا أَنَّهُ سَيُورَثُهُمْ...»

«در باره همسایگان از خدا بترسید که آنان سفارش شده پیغمبرتان هستند، همواره در باره ایشان سفارش می‌فرمود تا گمان کردیم برای آنها (از همسایه) میراث قرار می‌دهد (در مالشان سهمی تعیین می‌فرماید) (۴).»

در حدیث دیگری در اهمیت همسایه می‌خوانیم:

پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله در عهدنامه‌ای که میان مهاجرین و انصار و هرکس به آنها ببیند نوشت:

۱. «همسایه مانند خود انسان است نه زیانمند شود و نه گناه بورزد. ۲. احترام همسایه مانند احترام مادر است، باید نسبت به همسایه هم چنین باشد» (۵)

و از اینجاست که هرکس بخواهد خانه‌ای خریداری نماید، پیش از هر چیز از همسایه‌های آن خانه پرس و جو می‌کند که مبادا در همسایگی یک همسایه ناباب قرار گیرد، چرا که همسایه بد کمر انسان را می‌شکند چنانکه در حدیثی می‌خوانیم:

امام باقر علیه‌السلام می‌فرماید: «مِنَ الْقَوَائِمِ الْفَوَاقِرِ الَّتِي تَقْصِمُ الظَّهْرَ جَارُ السُّوءِ إِنْ رَأَى حَسَنَةً أَخْفَاهَا وَ إِنْ رَأَى سَيِّئَةً أَفْشَاهَا» (۶).

«از بلاهای شکننده که کمر را می‌شکند، همسایه بد است، اگر خوبی از تو ببیند، آن را نهان سازد و اگر بدکرداری ببیند، فاش سازد.»

اما در مقابل، اگر همسایه خوب باشد، علاوه بر فوایدی که برای انسان دارد، حداقل آزارش به همسایه نمی‌رسد، در این زمینه امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید:

«الْمُؤْمِنُ مَنْ آمَنَ جَارُهُ بَوَاقِعَهُ» (۷). «مؤمن کسی است که همسایه‌اش از ستم و دغلیکاری او در امان باشد.»

باز حدیثی دیگر از پیامبر گرامی اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله: در باره اهمیت همسایه و نقش آن در زندگی جمعی انسانها، که فرمود:

«مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُحْسِنْ إِلَى جَارِهِ» (۸).

کسی که ایمان به خدا و روز رستاخیز دارد، باید به همسایگان خود نیکی کند.»

همچنین امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید:

«حَسَنُ الْجَوَارِ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ» (۹). «همسایه خوب بودن و رفتار خوب داشتن با همسایه مایه افزایش روزی است.»

همسایه کیست؟

چنانکه از آیه شریفه هم استفاده می‌شود، منظور از همسایه کسانی هستند که در اطراف خانه انسان، خانه داشته باشند و شبانه‌روز در هر لحظه و ساعت اگر بخواهند، بتوانند همدیگر را ببینند و مشکلات خود را در میان بگذارند اما آیا حد و حدودی هم بیان شده یانه؟ به بیانات پیشوایان معصوم علیهم‌السلام خود که آنها تفسیر کننده واقعی کلام خدا و خودشان سمبل همسایه خوب و نشان‌دهنده رفتار درست با همسایگان بودند، مراجعه می‌نماییم تا حدود آن را روشن سازند:

در احادیث آمده است تا چهل خانه از هر چهار طرف خانه انسان همسایه محسوب می‌شود.

از امام صادق علیه‌السلام سؤال شد حدود همسایگی چقدر است؟ فرمود: چهل خانه از هر چهار طرف. «مَا حُدُّ الْجَارِ؟ قَالَ: أَرْبَعِينَ دَارًا مِنْ كُلِّ جَانِبٍ» (۱۰).

همچنین فرمود: «كُلُّ أَرْبَعِينَ دَارًا جِيرَانٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ مِنْ خَلْفِهِ وَ عَنْ يَمِينِهِ وَ عَنْ شِمَالِهِ». همه چهل خانه از جلو و پشت و راست و چپ، همسایه محسوب می‌شود» (۱۱).

اگر چهل خانه از هر چهار طرف حساب کنیم تقریباً تمامی یک شهر کوچک را در برمی‌گیرد (چون اگر خانه هر انسانی را مرکز دایره‌ای فرض کنیم که شعاع آن از هر طرف چهل خانه باشد، با یک محاسبه ساده درباره مساحت چنین دایره‌ای روشن می‌شود که مجموع خانه‌های اطراف آن را تقریباً پنج هزار خانه تشکیل می‌دهد که مسلماً شهرهای کوچک بیش از آن خانه ندارند) (۱۲).

اما آیا همسایه خوب و بد کیست؟ انشاء الله در شماره آینده.

- 
- ۳... « ۱. والجارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَ الْجَارِ الْجُنُبِ...» (سوره نساء، آیه ۳۶).
۲. بحار الأنوار، ج ۷۴، ص ۱۵۱، ح ۸.
۳. اصول کافی، ج ۴، (دو جلدی)، ص ۴۹۸.
۴. نهج البلاغه فیض الإسلام، ص ۹۷۷، وصیّت ۴۷.
۵. « انّ رسول الله كتب بين المهاجرين و الأنصار و من لحق بهم من أهل يثرب انّ الجار كالنفس، غير مُضارٍّ و لا آثم و حرمة الجار كحرمة أمّه». (اصول کافی، ج ۴ (دو جلدی)، ص ۴۹۸).
۶. همان، ص ۵۰۱.
۷. همان، ص ۵۰۰.
۸. تفسیر نمونه به نقل از تفسیر المنار، ج ۵، ص ۹۲، ط بیروت.
۹. بحار، ج ۷۴، ص ۱۵۳.
۱۰. بحار الأنوار، ج ۷۴، ص ۱۵۱.
۱۱. تفسیر نور الثقلین، ج ۱، ص ۴۸۰ - اصول کافی، ج ۴ (دو جلدی)، ص ۵۰۱، باب حد الجوار، ح ۱.
۱۲. تفسیر نمونه، ج ۳، ص ۳۸۰، ذیل آیه ۳۶ سوره نساء.